

Björn-Erik Rosin:

Intervju med Jean-Jacques Marie, en marxistisk historiker

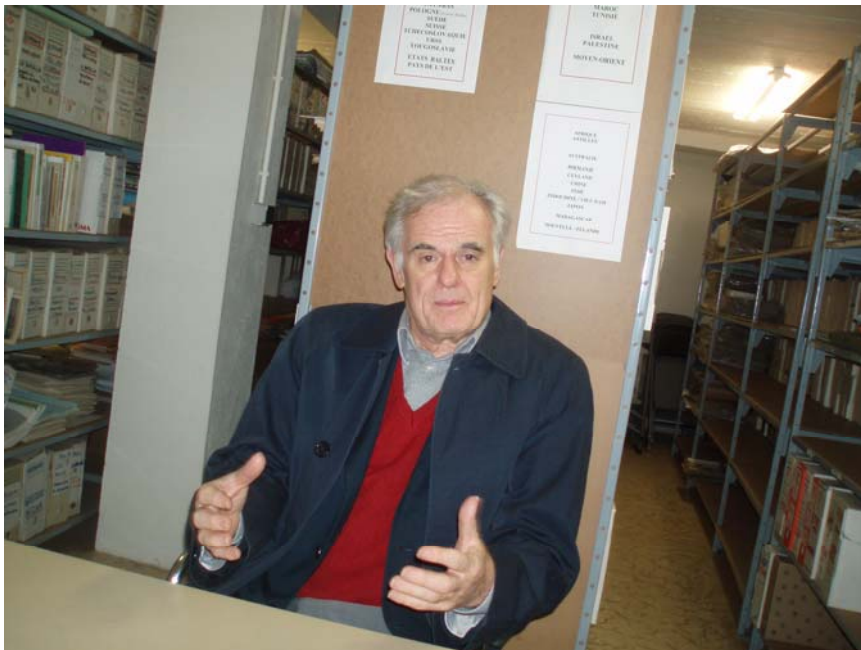
Två av de främsta marxistiska historikerna i Frankrike har haft det gemensamt, särdragat kanske någon skulle säga, att de tillhört den trotskistiska rörelsen och dessutom den gren av denna som kallas lambertismen. Pierre Broué (1926-2005) spände över vida fält från den tyska revolutionen, spanska inbördeskriget, en monumental biografi om Trotskij till Kominterns historia.

Jean-Jacques Marie, född 1937, har mer koncentrerat sig på Sovjetunionens historia. Han har skrivit biografier om Stalin, Lenin och Trotskij och böcker om Kronstadtupproret, inbördeskriget i Sovjet och deporteringarna av hela folk under Stalintiden.

Jean-Jacques Marie är fortfarande aktiv både som historiker och som medlem av Parti des Travailleurs, som är det officiella namnet på lambertisterna. Han har akademiska studier i ryska och polska bakom sig och medverkar i bl a tidningar som *Le Monde Diplomatique* och *La Quinzaine Littéraire* vid sidan av historiska fackorgan.

Jag träffar honom på det *CERMTRI* (Centre d'études et de recherches sur les mouvements trotskystes et révolutionnaires internationaux) i Paris han leder och var med om att grunda 1977. Det blir ett samtal som löper från läget för historieforskningen i Ryssland och i Väst till skillnaderna mellan hans egen och Pierre Broués Trotskijbiografier och hans syn på Isaac Deutscher.

Bara ett tillägg om personen Marie. Han är oerhört tillmötesgående och lättsam, så långt som tänkas kan från nidd bilden av den högdragne intellektuelle fransmannen. Verkar inte ta sig själv på blodigaste allvar och har lätt för att skratta.

Hur skulle du karakterisera läget för historieforskningen i dag i Ryssland och det tidigare östblocket?

Det forna östblocket kan jag för lite om för att kunna säga något säkert. I Ryssland är läget ganska dystert. Historieforskningen har i huvudsak slagit in på en nationalistisk bana med monarkistiska övertoner. Och som kan uppvisa ett hat mot allt som påminner om en internationalistisk inriktning.

Inbördeskriget efter revolutionen skildras oftast som en konflikt mellan bröder, där en internationell komplott låg bakom. Och där finns givetvis Trotskij på de anklagades bänk och ytterst

skulle det handla om en judisk konspiration. Ryssland i dag är ett av de få länder där den judiska världskonspirationen är gångbar.

Vi kan också se på hur Stalinkulten börjar omhuldas igen. Stalin framställs som en stor ledare som återgav Ryssland dess storhet. När ryska historiker tidigare skrev om Franska revolutionen handlade det om revolutionärer som Marat. I dag skriver de snarast om Marie-Antoinette. Även en journalist som Arkadi Vaksberg, som skrev en utomordentlig bok om Vysjinskij, har förvandlats till något som påminner om Stéphane Courtois (mannen bakom *Kommunismens svarta bok, min ann*) här i Frankrike. Dvs mer en politisk propagandist än en samvetsgrann historiker.

Det skrivs en och annan monografi som är bra. T ex har det utgetts en bra bok om Tuchtatjevskij. Det bästa som skrivs är mer essäer och journalistik än egentliga historiska arbeten. Men en person som Vadim Rogovin, som för övrigt var sociolog och inte historiker, har inte fått några efterföljare (jag träffade honom för övrigt på sjukhuset några timmar innan han avled i cancer 1998. Det var ett förfärligt ställe dit patienterna fick ta med sig sina egna mediciner). Det finns inget utrymme för historiker med marxistisk inriktning idag.

Det positiva är att det publiceras volymer med dokument i olika frågor. Men nästan alltid utan några synteser eller historieskrivande ambitioner. För en forskare som kommer utifrån finns oerhört mycket att ösa ur även om långt ifrån alla arkiv öppnats.

Beror detta på trycket från den politiska ledningen i landet?

Alls inte. Det finns ingen högre makt som sitter och pekar ut vad som får skrivas eller inte. Det handlar snarast om stämningarna i tiden i det ryska samhället. Sociologinstitutionen vid Moskvas universitet är sannolikt en av de få i världen där studier av Sions Visers Protokoll förekommer även om studenterna nyligen protesterade mot det. Lägg sen till det faktum att mycket av forskning och högre utbildning privatiserats vilket lett till en klar sänkning av kvalitet och ambitioner.

Det fanns en blomstringstid åren kring perestrojkan. Två-tre år, 1989-91 ungefär. Men Sovjetunionens sammanbrott innebar också ett sammanbrott för den historiska forskningen. Fast nedgången är inte begränsad till historieforskningen. Det har knappast skrivits ett litterärt verk värt att nämna de senaste 20 åren. Filmen är det möjligen något bättre ställt med.

Samma tendenser råder för övrigt i Ukraina och i länder som Lettland och Litauen. I Lettland har man helt dolt hur många som under andra världskriget deltog i judeutrotningen. Ett land med knappt fyra miljoner invånare mobiliserade 80 000 man på Hitlers sida. I Frankrike med 40 miljoner var det inte ens 40 000. Jag bör kanske tillägga att Estland inte var lika infekterat.

Hur ser du på forskningen om Sovjets historia i Väst?

Det skrivs en hel del bra saker. Ann Applebaums bok om Gulag* är seriös. Men dels är hon i första hand journalist, dels oerhört färgad av sin antisovjetiska och antikommunistiska inställning. När hon skriver att Trotskij var upphovsman till Gulag och upprättade koncentrationsläger tar man sig för pannan. Visst, under inbördeskriget upprättades läger och det var vanligt att på den här tiden tala om koncentrationsläger. Det var inte speciellt roligt för dem som hamnade där och det var för övrigt inte roligt för dem som befann sig utanför heller. Men det skedde i en mycket speciell situation. Och att jämföra dessa företeelser med Gulagarkipelagen är orimligt.

Simon Sebag Montefiore har i och för sig gjort ett gediget forskningsarbete. Men han är rätt fantasifull. Det gäller boken om Stalin där han t ex lyckas veta vad Stalins hustru tänkte före självmordet. Samma gäller boken om den unge Stalin. Den är också oerhört fantasifull, man vet egentligen inte vilka källor han baserar sig på och jag får känslan att Montefiore tar sig stora friheter. Kanske är han mer romanförfattare än historiker.†

* Finns på svenska: Anne Applebaum, *Gulag – De sovjetiska lägrens historia*, Norstedts 2004

† Båda böckerna finns på svenska: *Stalin. Den röde tsaren och hans hov*, Prisma 2004 och *Den unge Stalin*, Prisma 2007.

Den utan tvekan främste historikern i dag är Orlando Figes*. Det finns saker att ifrågasätta i vad han skriver men det råder inget tvivel om att det handlar om en mycket seriös forskare som sitter på djupa kunskaper om Sovjetepoken och revolutionen.

I Frankrike har vi ju haft bedrövelsen med *Kommunismens svarta bok*. Stéphane Courtois kan till exempel inte ryska utan bygger helt på andrahandskällor. Dessutom förfalskar han historien. Inte för att jag har någon anledning att försvara Stalin men när denne talar om att "likvidera kulakerna som klass" förvandlar Courtois det till "att utrota kulakerna". Allt för att det ska stämma in i det han ser som sitt stora bidrag till historieskrivningen; att dra en parallell mellan Hitlers "folkmord på en ras" och Stalins "folkmord på en klass".

Över huvud taget anser jag den historieskrivning *Kommunismens svarta bok* står för som helt otillständig. Det går givetvis inte att förstå händelser som röda khmererna i Kambodja om man hoppar över den amerikanska politiken i landet åren innan. Men en del historiker ser historien som helt arvslös, helt utan förbindelse med det förflutna.

Av författarna till *Kommunismens svarta bok* är Nicolas Werth den ende värd att ta på allvar. I Frankrike har Marc Ferro gjort utomordentliga arbeten om Ryssland och Sovjet. Men det är oerhört länge sen han skrev något om det området. Jag tror det senaste härrör från slutet på 60-talet. I dag är det oerhört svårt att anlägga ett marxistiskt perspektiv på akademisk nivå. Jag har en känsla av att medierna och det spektakulära påverkar även forskningsområdet och haft klart negativ inverkan.

Vad har du själv för projekt just nu?

Jag är klar med en bok om antisemitismens historia i Ryssland från Ivan den förskräcklige och framåt. Den kommer ut ganska snart.

Sen planerar jag en biografi om Chrusjtjov. Den ende partiledare som inte har sin byst bakom Leninmausoléet. Chrusjtjov återgav apparaten dess ställning och blev samtidigt avsatt av apparaten. Ett intressant namn i många avseenden som inte slutade med att konvertera till den ortodoxa kyrkan som Malenkov. Det märkliga är att det i Ryssland inte skrivits någon biografi om Chrusjtjov. Den enda tillgängliga är en översättning av en amerikansk.

Efter Chrusjtjovbiografin tror jag att det får vara nog för min del! (skratt)

Berätta lite om CERMTRI

Det vi håller på med här är ju rätt blygsamt. Det är ju inte nationalbiblioteket direkt. Men vi ger ut två kvartalsskrifter, bl a *Cahiers du Mouvement Ouvrier*, som jag och Rogovin tog initiativ till.

Vi har ett omfattande arkiv med mängder av dokument om trotskismen och andra revolutionära riktningar och om arbetarrörelsen i bred bemärkelse. Jag är rätt nöjd med att vi har amerikanska Socialist Workers Partys *The Militant* i dess helhet och en rad polska tidningar från de heta åren på 50-talet. Här finns också Kautskys *Die Zeit* och den hittar du nog annars bara på Friedrich Ebert-stiftelsen. Men vi är fattiga och får förlita oss på donationer i stor utsträckning.

Vad har hänt med de Cahiers Léon Trotsky som Pierre Broué gav ut?

Utgivningen upphörde när Broué gick bort. Han hade samlat en grupp forskare kring sig men i realiteten var det nog han som skötte det mesta. Förutom möjligen tryckningen.

Jag vet faktiskt inte var hans eget arkiv hamnat. Men tror att en del överlämnades till universitetet i Grenoble där han varit verksam. Och det måste förstås betonas att Broué skrivit storartade saker och då tänker jag inte bara på de mest kända böckerna.

Vad är skillnaden mellan Broués Trotskijbiografi och din egen?

---

* Den Orlando Figes som Jean-Jacques Marie lovordar är en brittisk historiker, född 1959, professor i historia vid Birkbeck College, London University. Han har publicerat en rad arbeten om den ryska revolutionen, som: *Peasant Russia, Civil War, The Volga Countryside in Revolution 1917-21*, *Interpreting the Russian Revolution: The language and symbols of 1917*, *Natasha's Dance: A cultural history of Russia*, *The Whisperers: Private life in Stalin's Russia*. Figes medverkar regelbundet i bl a *New York Review of Books*. Hemsida: www.orlandofiges.com

Jag är framför allt intresserad av den sista perioden i Trotskijns liv, 1929-40. Det var då han verkligen uträttade sina storverk. Tämligen ensam. Det han gjorde då kunde bara han ha gjort. Revolutionen och inbördeskriget intresserar mig mindre. Jag tror att någon annan hade kunnat utföra samma saker om Trotskij inte funnits på plats. Pansartåg och liknande, baah. Även om jag inte vill gå lika långt som Plechanov och hävda att personlighetens roll är rätt obetydlig.

Broué var däremot helt klart mycket fascinerad av revolutionsåren och inbördeskriget.

Sen vill jag framhålla att jag inte alls håller med dem som hävdar att Oktoberrevolutionens epok är avslutad. Och där säger Orlando Figes samma sak. Han har en formulering som jag inte kommer ihåg exakt nu men som går ut på att spöket från 1917 rör på sig.

Håller du med Broué när han betecknar Isaac Deutscher som en apologet för stalinismen?

Inte när det gäller Trotskijbiografen. En annan sak är att Deutscher i motsats till mig inte anser 1929-40 vara någon viktig epok i Trotskijns liv, snarast förspilda dagar. Deutscher och Broué är mer fascinerade av Oktoberrevolutionen. Men Trotskijbiografen var naturligtvis epokgörande oavsett de invändningar man kan ha. Dessutom var hans penna lysande.

Däremot kan man utan vidare kalla Deutschers Stalinbiografi för en apologi. I varje fall den första utgåvan som kom 1948. Där talade han om Stalins storhet och jämförde honom med Cromwell. I senare upplagor var Deutscher tvungen att korrigera en del sådana omdömen.*

Berätta om hur du själv kom i kontakt med trotskismen

Jag var ju socialdemokrat på vänsterkanten. 1958 blev jag utesluten för att ha protesterat mot Algerietkriget. 1959 träffade jag en trotskist och på den vägen är det. Kort sammanfattning, tre rader! Nej men min historia med trotskismen är ju inte slut än! (skratt)

Du har aldrig funderat på en "coming out" och ta avstånd från allt?

Nej, jag är för gammal nu för att göra karriär någon annanstans (skratt).

Allvarligt talat tycker jag nog att det jag kämpat för i det stora hela varit riktigt. Visst har det gjorts misstag men när man betraktar dagens spekulativa kapitalism är det ingen vacker bild som bjuds. Och som sagt; jag tror inte Oktoberrevolutionens epok är avslutad.

---

* Både Deutschers Stalin-biografi och Trotskij-trilogi finns på marxistarkiv.se (se Deutscher -> [Böcker av](#))